

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

ÁCS-BÍRÓ ADRIENN

NŐI FOGVATARTOTTAK OKTATÁS-NEVELÉS SZEMPONTÚ
EGYÉNI ÉS INTÉZMÉNYI PROFILJÁNAK RENDSZERSZINTŰ VIZSGÁLATA
AZ EREDMÉNYES REINTEGRÁCIÓ ÉRDEKÉBEN

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető

Dr. habil. Di Blasio Barbara, PhD

Pécs
2020.

Bevezetés – a kutatási téma megjelölése

A büntetés-végrehajtás egyik fő célja a fogvatartottak sikeres reintegrációja, amelynek alappilléret többek között az oktatás-képzés adja. A felnőtt tanulók számára a tanulás nemcsak a művelődés és fejlődés természetes eszköze (MÓCZ, 2010), de feltétele a munkavégzésnek is (MÓRÉ - SZABADOS, 2012). A tudás megszerzése és megújítása meghatározó az életút sikerességében, befolyással bír az életvitel kialakítására, valamint a személyiség formálódására. A büntetés-végrehajtás feladata kettős, hiszen az ideiglenes szegregálás mellett a későbbi társadalomba való visszailleszkedés megfelelő előkészítéséért is felel, ezért prioritást élvez a reszocializáció, illetve a társadalmi dezintegráció (énkép, motiváció, viselkedés, értékrend) elleni hatásmechanizmus kidolgozása. Jelenleg az intézetekben – habár az oktatást nagymértékben preferálják a visszaesés elkerülése miatt – bekerüléskor nincs képességbeli felmérés, diagnosztikus értékelés, amely az egyéni fejlesztési irányt, valamint az intézményi és az általános neveléstudományi paradigmát kijelölné.

Vizsgálatunkat a Kalocsai Fegyház és Börtönben szabadságvesztésüket töltő nők körében folytattuk. A sajátos csoport állandó populációt képez a fogvatartottak körében. Megismerve a célcsoport hazai helyzetét, a rendszer és az egyén képzési jellemzőit, feltárva lehetőségeiket, kutatási eredményeink segíthetik a sikeres reintegrációs tevékenységek megtervezését. A téma napjainkban talán még aktuálisabb, mint valaha, amely egy régóta fennálló problémakört kíván mélységében megismerni, és arra reflektálni.

Az előzetes szakirodalmi vizsgálat rávilágít arra, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható téma, volumene és etiológiája már az 1850-es évektől foglalkoztatja a kriminológusokat (LANGÓ, 1981). Az olykor spekulatív jellegű, moralizáló, empirikus anyagra alig támaszkodó, vagy egyes részterületeket érintő publikációk azóta hektikus gyakorisággal, de rendszeresnek mondhatók.

Az ENSZ 1970. évi IV. és 1975. évi V. kongresszusa is megállapította, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható témakör. Hazánkban a büntetés-végrehajtás fejlesztése főirányon belül, önálló kutatási témaként határozta meg az Igazságügyi Minisztérium a női elítéltek komplex vizsgálatát már 1980-ban (LANGÓ, 1981). A fogvatartottak kategória-kutatása kapcsán a differenciálás és átnevelés fejlesztésének fontosságát tűzték ki célul. Az eltérő kriminológiai, szociológiai, pszichológiai és pedagógiai sajátosságokkal rendelkező csoportok nevelésének és reszocializációs tevékenységeik hatékonyságának növelése érdekében kategóriákra szabott nevelési eszközök, módszerek, valamint eljárások kidolgozását látták szükségesnek. Az 1970-es években Raskó Gabriella komplex kutatásokra alapozott írásain kívül azonban azóta a problémát átfogó, monografikus feldolgozás alig található (LANGÓ, 1981), a téma így máig kidolgozatlan maradt.

A kutatás fontosságát hangsúlyozza, hogy olyan réteg kerül fókuszba, amely minden büntetés-végrehajtási rendszerben sajátos kategóriát képez. Azonban a vonatkozó jogszabályi feltételek – kevés kivétellel – megegyeznek a férfiakra vonatkozó normatívákkal (ÁCS-BÍRÓ, 2016). Az elítéltek között a női bűnelkövetők bár kisebbséget, de állandó populációt képeznek, az összбүнözés szerves részét adják. Csoportjuk heterogén, ebből fakadóan differenciált a kategória бүнözése. A büntetés-végrehajtási intézetben való kezelésük eltérő bánásmódot igényelne, azonban ez nem kapott kellő figyelmet.

A női elítéltek létszámát figyelembe véve az oktatás hatékonysága nemzetgazdaságilag sem elhanyagolható. Társadalmi szempontból is meghatározó, hiszen a család egyik alappillére az anya, ezért kriminalitása fokozott hatású, hiszen a következő nemzedék szocializációjában a legfontosabb szereppel bír. Az egri büntetés-végrehajtási intézet 2012-es felmérése szerint az átlagosan 17 000 fős fogvatartotti állományhoz közel 40 000 gyermek kapcsolódik (NAGY, 2014). A fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya, valamint a negatív minta a felnövekvő generációk számára komoly sérülést okoz (KOVÁCS, 2017) – így nemcsak kriminológiai, jogi, büntetés-végrehajtási, de ösztársadalmi problémáról is beszélünk.

A börtönoktatás sikerét az adhatja, hogy az egyénre a legnagyobb társadalmi és kulturális hatást a tevékenységek által a határokra helyezett átmeneti állapotban lehet gyakorolni. A célcsoportnak eleve a marginalitásából ered a sérülékenysége, de ezzel együtt állandósága és ereje is (DI BLASIO, 2014). A büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodás olyan életszakasz, amely az előző szerepek átalakulásával, illetve egy speciális szerep jelentkezésével fizikai, mentális és lelki változást, eltérő helyzetet, valamint azzal új feladatokat generál. Ez a határhelyzet könnyen előidézi a határátlépést. Az átmenet három szakasza tetten érhető. A szabadságvesztés-büntetést megelőzően a szabad élet a meglévő, rögzített szabályok és feltételek közege, melyből kiszakad az egyén, egészen a szabadulást követő reszocializációig. Az első és harmadik fázis között az átmenetet a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő jelenti ezen értelmezésben, ahol sem a múlt, sem a jövő tulajdonságai nem teljesülnek. az egyén státusza megváltozik (GENNEP, 2007). Felnőttkorban már nem beszélhetünk szenzitív periódusokról, így ez az átmeneti állapot adhat lehetőséget az egyén fejlesztésére.

Az eredmények a börtönrendszer számára nemzetközi szinten is nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot. A társadalmi-viselkedéstudományi paradigma mentén vizsgált eredményeink (KOZMA, 2002) a büntetés-végrehajtási reintegrációs elvek és célok eredményes megvalósításához kívánnak segítséget nyújtani.

Kutatási kérdések és a kutatás célja

A bűnözői magatartás alakulásában jelentős szerepet játszik az egyén szocializációja, kognitív képességei, gondolkodásmódja, érdeklődési köre, erkölcsi értékrendje, valamint problémakezelése. Eddigi ismereteink alapján a teljes fogvatartotti populációt a merev, kognitív műveleti szintű gondolkodás, az absztrakció hiánya, illetve az elhamarkodott döntéshozatal jellemzi (DUGUID, 1981; YOCHELSON – SAMENOW, 1976). Az ismert életvezetési problémák kapcsán érdemes vizsgálni az elítélt megismerési funkcióit, motivációját, érdeklődését annak érdekében, hogy felmérjük a reintegrációs tevékenységek hasznosulását, továbbá az elítélt egyéni nehézségeit és lehetőségeit.

Kutatói kérdések

- K1: Hogyan alakult a büntetési és nevelési paradigma a büntetés-végrehajtás fejlődéstörténete során?
- K2: A társadalmi változások milyen mértékben gyakoroltak hatást a női bűnözés volumenére és struktúrájára?
- K3: A büntetés-végrehajtási nevelés milyen mértékben készíti fel a fogvatartottakat a reintegrációra?
- K4: Mi jellemzi a célcsoport egyéni és intézményi oktatási-nevelési profilját és szükségleteit?

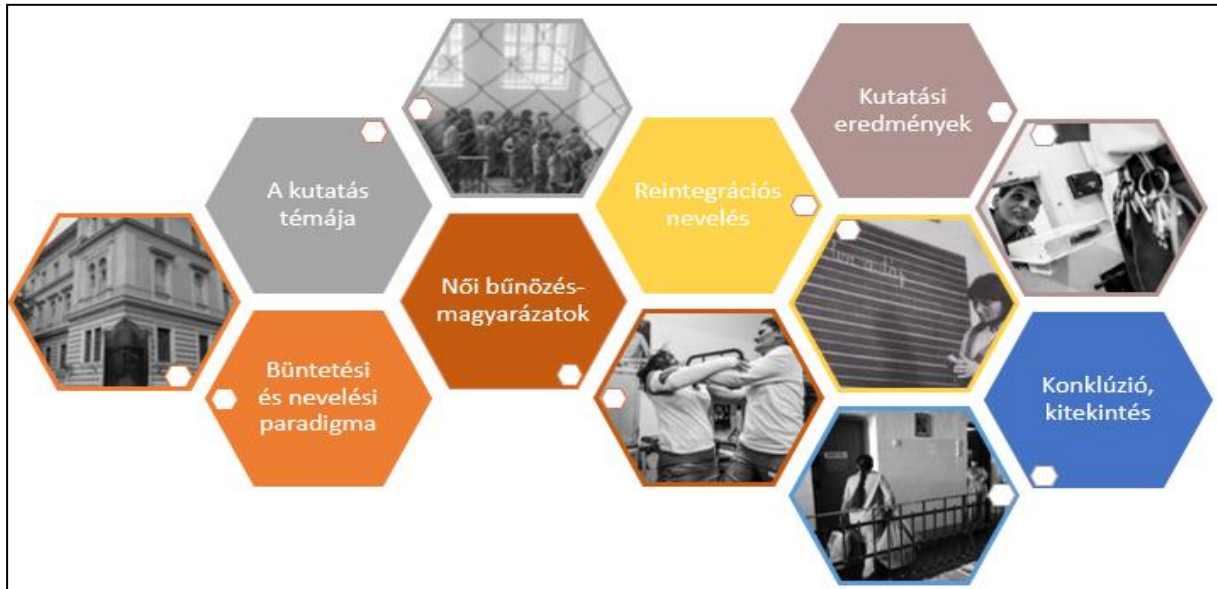
A rendszert nemcsak az aktuális jogi keretek, de annak múltja, aktorai, valamint a változó társadalmi eszmék is formálják. A többszintű változók együtthatása határozza meg a rendszer egészét. Az elvi normákon, a szabályzókon, vagy akár a külső és belső elvárásokon túl rajzolódik ki a börtönpedagógia valós képe. Az értekezés ezért az attribútumok mellett az általános és célcsoport specifikus nevelési dilemmákat, továbbá a rendszer identitáskeresését és korlátozott lehetőségeit járja körül.

Kiderül, hogy a női fogvatartottak jellemzői a társadalmi szerepvállalásukat támogatják-e, a profil meghatározásakor pedig a büntetés-végrehajtásban megvalósuló nevelés és tanítás hatékonysága mérhetővé válik. Az egyéni adottságok önmagukban nem határozzák meg az egyén fejlődését, de a szükségletekhez igazított optimális fejlesztő környezet, valamint a fejlődésbe történő külső beavatkozások által a tevékenység elérheti a célját (GYARMATHY, 2019a).

A dolgozat felépítése

A többszakaszos kutatás a női bűnözők nevelésével összefüggő problémákkal foglalkozik interdiszciplináris megközelítésből.

1. ábra
Az értekezés szerkezete¹

Az első nagy egység a büntetés-végrehajtás fejlődéstörténete során áttekinti a büntetési és nevelési paradigma változásait, amely alapvetően meghatározza a jelenkori bv. neveléshez való viszonyulását.

A mai büntetés-végrehajtási rendszer ismérveit és hátterét feltárva a hazai szintér, illetve annak előzményeként szolgáló európai folyamatok, illetve a büntetési modellek rövid ismertetése ad alapot a kutatáshoz.

A kutatás tárgya a következő fejezetben szűkül a női fogvatartottakra, mint külön csoportot képező börtönpopulációra. A női szerepek történeti változásának áttekintése után a bűnözés hazai és nemzetközi tendenciáira tér ki. A női elkövetők hazai intézetekben való elhelyezésének, illetve a kriminális karrierjének bemutatása a szakirodalmi forrásokra támaszkodik. A fejezet ismerteti a női fogvatartottak közeg-specifikus jellemzőit, amelyhez az elméleti keretet a női bűnözésmagyarázatok adják.

A harmadik rész a szervezet nevelési lehetőségeiről szól a befogadástól a szabadulásig. A keretet nyújtó, valamint célokat és elvárásokat megfogalmazó szabályzók szerint ismerteti az ehhez biztosított tanulási környezetet, fejlődési színteret, továbbá az aktorokat.

¹ Forrás: saját szerkesztés, az MTVA Archívum <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-TkNITU9ic1JOenh1WGVpRmo4SWtmdz09> és Cseke Csilla <https://www.origo.hu/foto/galeria/20180801-az-ordogkatlan-fesztivalon-allitjak-ki-cseke-csilla-noi-bortonben-keszult-fotoit.html> fotóinak felhasználásával.

A reintegrációs tevékenységek visszacsatoló elemzése az életben való sikeres beválás, az eredményes életvezetés alapelvei alapján ad kiegészítést a témához (COVEY, 2014). Kitérünk a fogvatartottak, de kifejezetten a nők büntetés-végrehajtáson belüli sajátos helyzetére; mindezt a Kalocsai Fegyház és Börtönben megvalósuló oktatási-képzési-nevelési lehetőségek bemutatásával.

A következő fejezetben az empirikus vizsgálat kiterjed ezen csoport jellemzőinek feltárása mellett arra, hogy a nők milyen készségekkel-képességekkel, kulcskompetenciákkal rendelkeznek. Az alkalmazott mérőeszközök és a vizsgálat bemutatását a módszertani apparátus részben kerül kifejtésre. A női fogvatartotti profil elemzésének összesítése ezt követően, többek között Bloom (1956) taxonómiája, illetve Gardner (1983) többszörös intelligenciák elmélete alapján történik.

Módszertani apparátus

Vizsgálatunk a kognitív képesség, a motiváció és érdeklődés mellett kiterjed a kérdőívek által a család életkörülményeire, illetve értékorientációjára. A településtípus, a családszerkezet, a gyermekszám, a társadalmi és földrajzi mozgás által kirajzolódik a sajátos stratégia, amely következtetni enged a jellemző valóságértelmezésre, valamint az alkalmazkodásra (MELEG, 2009).

A profilállításhoz szükséges eszközök kiválasztásánál fontos szempontként fogalmaztuk meg a pedagógus szakember általi használhatóságot. Így a többi érintett szakemberrel együttműködve, de önálló felvételre, valamint kiértékelésre alkalmas mérést képes végezni a hatékony egyéni fejlesztési terv kidolgozása és a későbbi monitoring érdekében. A kutatás során alkalmazott eszközök segítségével a pedagógus szakember megismerheti az elítélt egyéni adottságait, és az optimális fejlődéshez hozzájáruló környezetet, illetve külső beavatkozási lehetőségeket alakíthat ki célcsoport specifikusan.

A megkérdezéses módszernél strukturált, közvetlen személyes adatgyűjtést folytattunk, formális kérdőív segítségével. A kérdőív a személyes változók közül az emocionalitás, a betegségek, sérülések, fizikai jellemzők feltérképezésében; a környezeti változók tekintetében pedig a családi háttér anyagi, kulturális, iskolázottsági és munkaerőpiaci jellemzők megismerésében töltött be fontos szerepet (SUHA, 2015). Primer adatokkal következtető, leíró, egyszeri keresztmetszeti kutatást végeztünk, mivel az információgyűjtés az alapsokaságból vett egyszeri mintán történt. Specifikus hipotézisek tesztelését és vizsgálatát végeztük el kvantitatív elemzéssel.

A személyes változók közül a kognitív jellemzők, a képességszerkezet megismerése a Kognitív Profil Teszt által valósult meg, amely az iskolai készségek azonosítására szolgál. Az érdeklődésről, valamint a tanulási stílusról az Érdeklődés Térkép rajzolásával kaptunk képet. Ehhez szorosan kapcsolódik a

motiváció, amit az egyén tanulás-tanítási folyamatban megvalósuló motivációját feltáró Motivációs Profil mutat meg. A rész-, valamint az összesített eredmények a teljes profilt elemzik, így azok egy-egy mutatóban kifejezett értékelésnél megbízhatóbbak.

A kiválasztásra került ezen három mérőeszközt Gyarmathy Éva (2009) vezette be hazánkban, munkáira (GYARMATHY-HERSKOVITS, 1999; GYARMATHY, 2007; GYARMATHY, 2010; GYARMATHY, 2019) támaszkodva valósítottuk meg a mérési-tesztelési helyzeteket, figyelemmel a korosztály igényeire és a speciális környezet lehetőségeire.

A *személyes változók* közül az emocionális, társas-kommunikációs készségek, a *környezeti változók* közül a családi és társas jellemzők feltárásában segített a nevelési anyagok vizsgálata, továbbá az interjúztatás. Primer adatokkal feltáró kutatást végeztünk a kvalitatív vizsgálatoknál, amelynek rugalmasabb folyamata kis mintán tájékoztató jellegű eredményt hozott, kiegészítve a teszteredményeket.

A kutatási eredmények összefoglalása

A bevezetésben felvetett kutatói kérdések a szakirodalmi metaanalízis mellett az intézetlátogatás, a jogi szabályzók, valamint az empirikus kutatás eredményei által (hipotézisek vizsgálatával) válaszoltuk meg.

A büntetés-végrehajtás az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítve a munkáltatás, terápiás foglalkoztatás, oktatás, szakmaképzés, szakmai gyakorlatszerzés és egyéb reintegrációs programok segítségével igyekszik biztosítani a sikeres reintegrációt az elítélt személyéhez igazodó módszerekkel (2013. évi CCXL tv. 83. § (3)). Azonban az oktatás iskolai keretei nem nyújtanak hatékony fejlődési lehetőséget a fogvatartottaknak a reintegráció érdekében. A többségtől eltérő populáció számára az többségi iskolában használt módszerek nem előbbre vivők.

K1: Hogyan alakult a büntetés és nevelés paradigma a büntetés-végrehajtás fejlődéstörténete során?

Az ókorban már Protagorész, a görög bölcselő is úgy tartotta, hogy értelmes lény a jövő érdekében büntet. Platón is a megjavítás, átalakítás gondolatairól ír, azonban megvalósulásának konkrétumairól keveset tudunk (FÖLDVÁRI, 1970:43). A középkori és újkori nevelésben sem merült feledésbe a javítás gondolata, nagyobb figyelmet azonban csak a XVI. századtól kapott.

Míg a kezdeti időszakban a nevelő célzatú megtorlás és elrettentés dominált, a fenyítőházi eszme a munka általi nevelést részesítette előnyben. Az emberi magatartás vizsgálata, a különböző büntetőeljárásokkal való kísérletezés fókusz

a bűnismétlés megelőzése érdekében leghatékonyabban megvalósítható módszerek feltérképezésére esett.

A XIX. század nevelőbüntetés fogalma hazánkban a dualizmus során teljesebben ki, amikor a legnagyobb lépéseket tették meg a modern szemléletű – ma is megfontolandó célokat támasztó – börtönoktatás megvalósítása felé. A reintegrációs eszme alapját adó erkölcsi nevelés, oktatás és munkáltatás szakított az addigi nézetekkel. A második világháborút követően újabb visszaeséssel a szocialista embertípus formálásával, lényegében előlről kezdődött az építkezés a szovjet modell után.

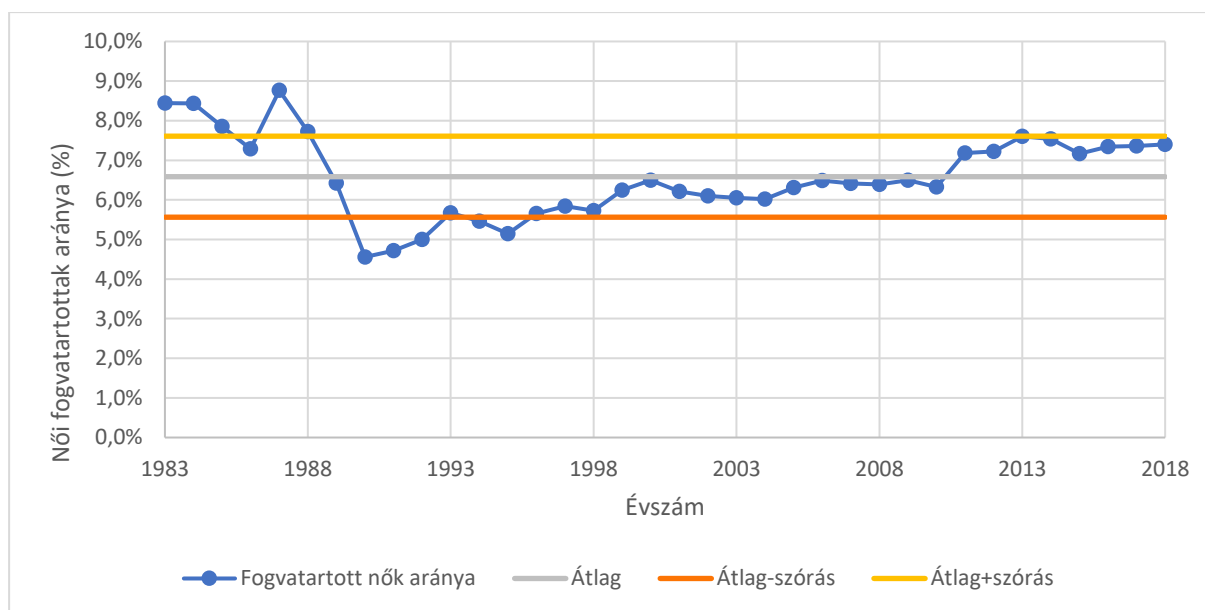
Nem beszélhetünk sem a *kezelés*, sem a *kényszernevelés*, sem az 1960-as évek *átnevelése* kapcsán igazi nevelésről. Nem merül(het) ki a nevelés az elítéltek puszta oktatásában, mert tartalmi háttere attól többet feltételez. Főként nem húzható kapcsolat azon rendszerekkel, ahol a megtorlás, mint fogalom létezik. A javító-fegyelmező nézőpontról mára áttevődött a hangsúly a személyiség, valamint a szociális készség fejlesztésére, s bár megvalósításának módjai kidolgozatlanok, akadoznak, az elméleti keretrendszer pozitív képet mutat. Jellemzően zárt, esetenként félig nyitott intézetekben használják a kezelési elemeket, nagy hangsúlyt fektetve az elkülönítésre, differenciálásra. A teljes foglalkoztatásra törekvés, a különböző pályázatok vagy alapítványok által finanszírozott resztoratív törekvések dicséretesek.

A nevelés, valamint az általános- és szakmai képzés régóta fontos szerepet tölt be a rendszerben, bár a történeti idők folyamán számos változáson ment át az oktatási program jellegét és célját tekintve. A ma is érvényesülő *nevelési* paradigma szerint a későbbi visszailleszkedés elősegítése, az erkölcsi és jogi szabályokhoz igazodó magatartás elsajátítása és a sérelem duplázása helyett, a szenvedés mérséklése a cél (ZEHR – TOEWS, 2004). Mindezt az egyén szükségleteire szabott, megfelelő bánásmóddal, a szakszerű és hatékony nevelési-oktatási programokon való önkéntes részvétellel lehet elérni.

K2: *A társadalmi változások milyen mértékben gyakoroltak hatást a női bűnözés volumenére és struktúrájára?*

A vizsgált időszakban 1982-2018 között a fogvatartott nők aránya nem mondható állandónak. Az első 8 évben ingadozónak tűnik, míg 1990-ben eléri minimumát (4,6%). Onnan növekvő tendencia rajzolódik ki, évről évre átlagosan egy tized százalékkal növekszik arányuk, míg 2018-ra a 7,4%-on állapodik meg.

3. ábra
A magyarországi női fogvatartottak aránya 1982-2018 között²

Bizonyítást nyert, hogy a női bűnözés volumenében és struktúrájában eltér a férfi populációtól. A nemnek a bűnözésre gyakorolt hatása megmutatkozik a mennyiségi, intenzitási, valamint a kategória jellemzőkben. Az eredmények alapján elmondható, hogy a társadalmi hatások kisebb mértékben – például a háborús években –, de hatással vannak a női bűnözés volumenére. A megnövekedett bűnözési alkalmak, valamint a törvényi szabályozások befolyása csak minimálisan érezteti hatását.

H1: A női bűnelkövetők gyors élettörténeti stratégiát követnek.

Az élet különböző mérföldköveinek megléte, minősége, illetve teljesítésének ideje, mint például az iskolakezdés, önálló életkezdés, házasságkötés, gyermekvállalás, kilépés a munkaerőpiacra stb. különböző életutakat rajzolnak. A fogvatartottak esetén a felnőttkori mérföldkövek egyik legfontosabb állomása kapcsán – a gyermekvállalás – vizsgáltuk, hogy az általános, vagy az attól eltérő gyors vagy lassú élettörténeti stratégia jellemzi őket. A hipotézist *korrelációs számítás*al vizsgálunk, mivel a kiválasztott változók közötti összefüggés szorosságára, a kapcsolat erősségére és intenzitására voltunk kíváncsiak (N=109).³ Az eredmények alapján beigazolódott a hipotézis, mivel a női fogvatartottak élettörténeti stratégiája a gyermekvállalás szempontjából az átlagostól eltérő, gyorsabb ütemben zajlik. Az Európai Unióban végzett felmérés 2015-ös adatai szerint a magyar nők átlagosan 29 éves korukban vállalnak gyermeket, jellemzően 26-31 éves kor között (EU, 2017). Ezzel szemben a

² Forrás: Lőrincz-Nagy, 1997; KSH, 1990-2018; MSÉ 1884-1949 alapján saját szerkesztés.

³A kiválasztott változók: hány gyermeke van, és a hány éves korában született az első gyermeke.

vizsgált fogvatartott nők átlagosan 21 évesen, de jellemzően 16-21 éves koruk között szülnék először.

H2: A fegyház végrehajtási fokozaton szabadságvesztésüket töltő nőkre jellemző a modern női elkövető szerep.

A hipotézist *keresztábra-elemzéssel* vizsgáltuk, mivel kíváncsiak voltunk, a két változó (a női elkövető végrehajtási fokozata és hogy rendelkezett-e büntárssal) közötti összefüggésre, az asszociációs kapcsolatra, illetve ezek kombinált gyakorisági eloszlására (N=134). Ezáltal arra, hogy vajon a fegyház fokozaton szabadságvesztésüket töltők a modern női bűnelkövetőkre jellemzően kezdeményezőbbek, illetve önállóbbak-e, a bűncselekményt egyedül vagy büntárssal hajtották-e végre. Az eredmények alapján a hipotézis elvetésre került, mivel a súlyosabb bűncselekményeket elkövető fegyház végrehajtási fokozaton szabadságvesztésüket töltők jellemzően nem egyedüli elkövetők, így nem képviselik a modern női szerepben testet öltő önállóbb, kezdeményezőbb bűnelkövetőt.

K3: *A büntetés-végrehajtási nevelés milyen mértékben készíti fel a fogvatartottakat a reintegrációra?*

A konstruktív életvezetés kialakítását Covey (2014) hét szokása mentén elemeztük, amely a tudás, a készség, illetve a vágy összességét foglalja magában. Az alapelvek mentén való döntés és cselekvés rendszeres, tudatos jelenlétet kíván, amely minden fél számára eredményhez vezet. A szabadulás után komplex támogatást adhat a magánélet és a munka világában egyaránt. Mindez azonban részben történik meg a szabadság-vesztés ideje alatt.

A bv. egyik fő célja a fogvatartottak sikeres reintegrációja, ennek kulcsát többek között az oktatásban kereshetjük. A reintegrációt támogató tevékenységek köre széles, az oktatás-nevelés témaköre kiemelt jelentőséggel bír a folyamat során. A célcsoport ismerete, valamint a legújabb kognitív pedagógiai eredmények felhasználása nélkül azonban a felkészítés hatékonysága kérdéses. Az *életszervezéssel*, *pozitív értékrend* megalapozásával, a *fejlesztő környezet* biztosításával az *önállósodás* fejlődne. A bv. rendszer, illetve az oktatás intézményes keretei nem nyújtanak hatékony fejlődési lehetőséget a női fogvatartottak számára a reintegráció érdekében.

A büntetés-végrehajtásban számos pozitív kezdeményezést ismerünk, ami a mentális egészség megtartására, illetve fejlesztésére irányul. Önmagában azonban a szociális képességek fejlettsége nem elegendő. Egyrészt a megélhetés alapkövetelményeként a munkaerőpiacon való elhelyezkedéshez *piacképes végzettség*, illetve releváns *szakmai tapasztalat* szükséges. Másrészt a sikeres életvezetéséhez a *képesség* mellett a *magatartás* és a *tevékenység* társadalmilag hasznos irányultsága is prioritást élvez az egyén részéről.

Jelenleg a büntetés-végrehajtási intézetekben – habár az oktatást nagymértékben preferálják a visszaesés elkerülése miatt – bekerüléskor nincs általános képességfelmérés, amely az egyéni fejlesztési irányt, valamint az intézményi és az általános neveléstudományi paradigmát kijelölné. A hazai börtönügy az osztársadalmi trendekkel igyekszik lépést tartva az újdonságok beemelésével az elítéltek lehetőségeit bővíteni tréningek, szakmaképzés, kompetenciafejlesztés és különböző reintegrációs foglalkozások által, de egységes koncepcióról nem beszélhetünk.

H3: A büntetés-végrehajtási intézetben a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fogvatartott nőket tudatosabb életvezetés jellemzi, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőket.

A szabadságvesztés alatt a tudatosabb életvezetésű egyének jellemzően aktívan töltik az idejüket, hasznos elfoglaltságokat választva, munkáltatásban, képzésben, oktatásban és egyéb szabadidős programokban vesznek részt. A hipotézist *egyszempontos varianciaelemzéssel* vizsgáltuk, mivel kíváncsiak voltunk, hogy a különböző iskolafokot végzett női elítéltek csoportjai között van-e különbség a büntetés-végrehajtáson belül zajló foglalkoztatásban való részvétel kapcsán (N=132). A leíró adatokból és az átlagokat ábrázoló diagramból érezhető, hogy van összefüggés, hiszen a magasabb végzettség, magasabb átlagos börtönbeli tevékenységsszámmal jár együtt. A varianciák homogének ($p=0,257$), az ANOVA szignifikancia értéke ($p=0,000$) pedig megmutatja, hogy létezik a kapcsolat minden szignifikancia szint mellett a legmagasabb iskolai végzettség és a börtönben végzett tevékenységek átlagos száma között.

H4: A fogvatartott nőket tudatos élettervezés jellemzi a büntetés-végrehajtási intézetben.

A hipotézist *k-közepű klaszteranalízissel* vizsgáltuk (N=131), mivel kíváncsiak voltunk, hogy létrehozhatóak-e csoportok vagy teljesen homogének a fogvatartott nők a tudatos élettervezés szempontjából.⁴ Az eredmények alapján az alternatív hipotézis alátámasztást nyert, mivel a besorolható női fogvatartottak nagyrészt (90-92%) rendelkeznek a szabadulást követő időszakra tervvel – ami részletesebb válaszaik alapján a munkaerőpiacon való elhelyezkedést, vagy a rokkantsági/öregségi nyugdíj igénylését jelenti. Az eredményeket a bv. intézetben töltött idő nem sokban befolyásolta, ahogy a foglalkoztatás keretében végzett tevékenységek száma sem. Markáns eltérés a közepes iskolai végzettséggel rendelkező 1. klaszterbe kerültek szakterületi segítségkérési igénye kapcsán

⁴ A kiválasztott változók az egyén legmagasabb iskolai végzettsége, eddig összesen büntetés-végrehajtási intézetben töltött ideje, igénye a szakterületi segítségre, bv. intézeti foglalkoztatásban való részvétele, illetve a szabadulás utáni munkaerőpiaci terve volt.

mutatkozik, amely majdnem duplája a 2. klaszter tagjainak adataihoz képest. A 2. csoport tanulmányi szélső értékei arra engednek következtetni, hogy vagy alul-, vagy felülképzettség miatt nincs szükségük olyan mérvű szakmai segítségre – vagy azért, mert önállóan is tudnak boldogulni, vagy azért, mert nincs rá igényük.

K4: *Mi jellemzi a célcsoport egyéni és intézményi oktatási-nevelési profilját és szükségleteit?*

Egyéni profil

A célcsoport közeg-specifikus jellemzői közül az alábbiakban az életpályamintázatát, élettörténeti stratégiáját, illetve kognitív profilját mutatjuk be részletesebben, a nemi szerepekre, valamint a női bűnelkövető tendenciákra nem térünk ki.

Az eddigi ismeretek tekintetében igazolást nyert, hogy a női elítéltek *jellemzőik* (társadalmi, pszichoszociális, egészségügyi), *bűnözői attitűdjük* (elkövetési jellemzők, útvonal, rizikófaktor, indíttatás), illetve *személyes igényeik* (integráció, erőforrások, dezisztencia) miatt heterogén csoportot alkotnak. Leginkább a mentalitásuk különbözteti meg a nőket a férfiaktól.

Fogvatartásukat nehezítő tényező, hogy pszichológiai sajátosságaik miatt eltérő bánásmódot, sok figyelmet, odafordulást igényelnek. A munkavégzés mellett a szociális kapcsolatok markáns védőfaktoroként szolgálnak esetükben a büntetés letöltése alatt, amelyek nemcsak a pszichés stabilitást, de a szabadulást követő visszailleszkedést is erősítik.

Sajátosságaik okán más kezelés javasolt esetükben, olyan speciális programok alkalmazásával, amelyek kiemelt figyelmet fordítanak a rizikófaktorokra.

- A nemzetközi szinten is kezdeti stádiumban járó *traumára érzékeny programok* a felépülésre helyezik a hangsúlyt, a jóllét elérése érdekében az egyén erősségeire, erőforrásaira támaszkodnak (KING, 2015).
- Viszonylag kiforrottabb területet képez az *intervenciós programokon* keresztül a szerhasználati problémák kezelése külföldön, ahol magasabb a női érintettek aránya (PALMER, 2015; GOBEIL – BLANCHETTE – STEWART, 2016). Hazánkban ennek alternatív formája, a gyógyszerhasználat terjedt el. A nők jellemzően nyugtatók és fájdalomcsillapítók által kezelik magukat – a férfiakkal ellentétben nem örömszerzés céljából (PAKSI – ARNOLD, 2010; TANÁCS, 2014).
- A női fogvatartottak között magas arányban vannak a bántalmazottak (RÉDAI et al., 2004). A bántalmazástól és függésektől határozottan nem elkülöníthető pszichiátriai zavarok esetén, a *mentálhigiénés programok* járulnának hozzá az egészségfejlesztéshez. Alkalmazásuk azonban kevésbé jellemző egyelőre, főként nonspecifikus formában (LYNCH et al., 2017).

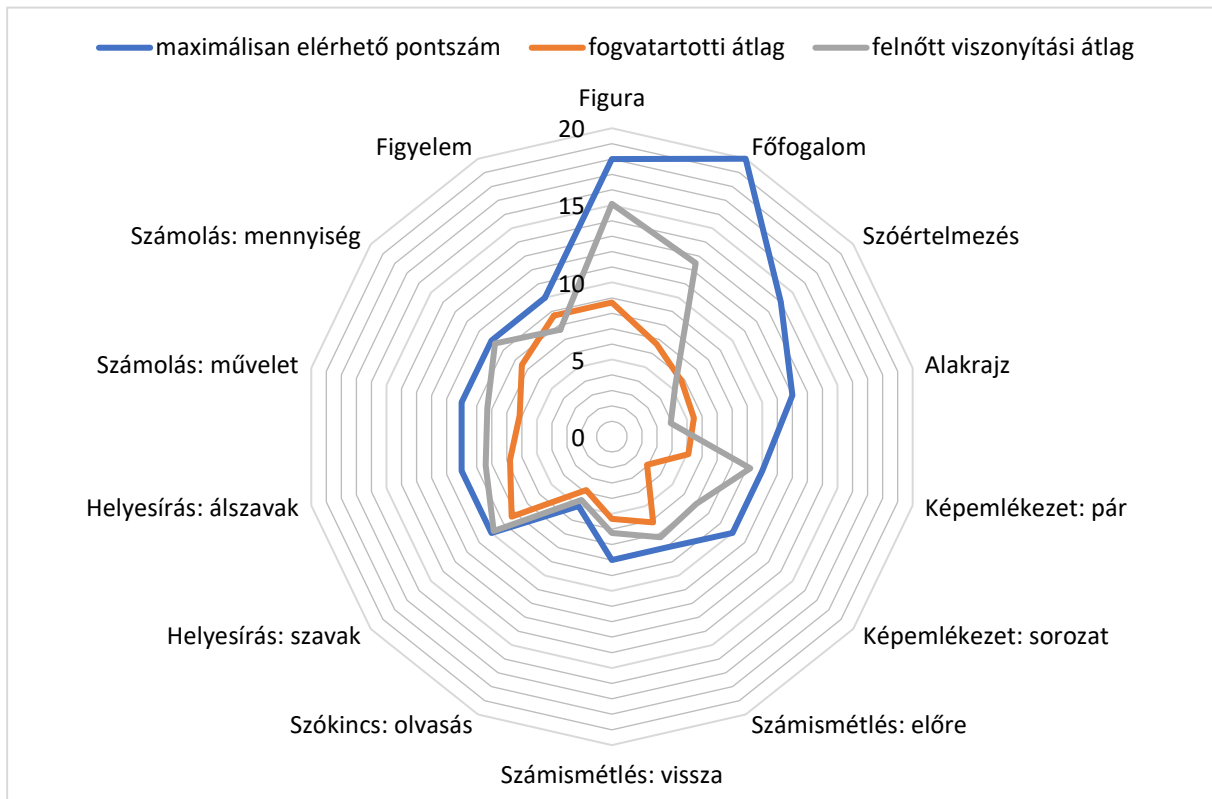
- A kapcsolatok szempontjából legfontosabb szerep a nők esetében anyának lenni. A pozitív attitűdhöz és identitáshoz olyan „*anya*” programok szükségesek, amelyek megküzdési stratégiákat, képességeket és kommunikációt fejlesztenek a lehetőségekhez képest optimális anyagyerekkapcsolat megtartása érdekében (STONE – LIDDELL – MARTINOVIC, 2017; SMOYER, 2014; SCOTT et al., 2016).

A testi és mentális egészségmegőrzés szempontjából további rizikófaktorként jelentkezik a szervezet korlátozott *helyi, anyagi és személyi* erőforrása. A nők jóval kiegyensúlyozottabbak ott, ahol megfelelő a *foglalkoztatottság*, nagyobb a *mozgástér*, valamint lehetőség van a *rendszeres munkavégzésre*. A férfiak számára kialakított hipermaszkulin terek kevésbé alkalmas a nők reintegrációs felkészítésére, károsan befolyásolják a pszichoszociális és egészségügyi állapotot.

Az oktatásnak egyre inkább az egyén fejlődési és érdeklődési, vagyis belső indíttatásbeli sajátosságait. Külföldi példák jól mutatják, hogy a motiváció/igény kialakítása rendkívüli fontossággal bír, ezen célcsoport esetében pedig ez még inkább helytálló. Eredményeink alapján megállapítható, hogy a szakirodalomra támaszkodó feltételezéssel, illetve a bv. rendszer sajátosságaival szemben nem a külső ösztönzők a legmeghatározóbbak a nők motivációja esetén. Maga a feladat/elsajátítási törekvés által, a teljesítmény indukálja a belső hajtóerőt, amelyhez az elfogadottság, szeretettség iránti vágy társul. A célcsoportnak a legfontosabb a tevékenység, valamint a kapcsolatok általi támogató közeg mellett a pozitív megerősítés, illetve a visszacsatolás. Így a férfiak számára létrehozott jutalmazáson és büntetésen alapuló rendszer nem mutathat nagy eredményességet a nők esetében.

A motiváció konkrét formája az érdeklődés, amely az egyén értékrendszerét meghatározva az élet során folyamatosan változó életszervező tényező. A célcsoportra jellemző tulajdonságok itt is megnyilvánulnak, a vizsgált minta erőssége az *intrapersonális*, illetve a *nyelvi kompetencia*. Mindez komoly fejlesztési potenciált jelent, hiszen ezen nők motiváltak, nyitottak az önfejlesztésre, valamint a kommunikációra.

4. ábra
A vizsgálatban részt vett fogvatartottak kognitív profiljának területek szerinti eredményei⁵

A képességstruktúra tekintetében elmondható, hogy a vizsgált csoport jelentős eltérést mutat a viszonyítási pontként szolgáló felnőtt populáció jellemzőihez képest. A *figyelem*, illetve a *holisztikus gondolkodás* kivételével nagy elmaradás mutatkozik az *iskolai készségek* (olvasás, írás, számolás) mellett a *szókincs*, az *absztrakció*, valamint a *szekvenciális gondolkodás* terén. Mivel a kutatói kérdés részletes megválaszolására az előző fejezetben már sor került, röviden csak annyit nyomatékosítanánk, hogy a reintegrációt támogató életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek hiánya jelentős. A devianciákat halmozó bűnözői életmódba való visszaesés lehetősége fokozott, amelyen a bv. intézetben megvalósuló oktató-fejlesztő lehetőségek hatékonysága kevésbé változtatható.

H5: A női fogvatartottak körében jellegzetes életpálya-mintázat mutatható ki, amelynek központjában az alacsony szocio-ökonómiai státusz áll.

A hipotézist *k-közepű klaszteranalízissel* vizsgáltuk (N=134), mivel kíváncsiak voltunk, hogy létrehozhatóak-e csoportok, vagy teljesen homogének a

⁵ Forrás: saját szerkesztés

fogvatartott nők a szocio-ökonómiai státusz szempontjából.⁶ Az eredmények alapján alátámasztást nyert az alternatív hipotézis, mivel a besorolható női fogvatartottak (84 fő) nagy része az 1. klaszterbe került (59 fő), jellemzőik a nagyon alacsony szocio-ökonómiai státuszt alátámasztják. Látjuk továbbá a mintából, hogy a női fogvatartottak heterogén csoportot képeznek. A munkaerőpiaci helyzet, a függőség és a pszichés problémák tekintetében meghatározó a szülői háttér.

Feltételezhetően a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők esetén tudatosabb a gyermekvállalás, kisebb arányban tartanak igényt támogatásokra. A modellkövetés és a gyermekvállalás kapcsán további vizsgálatokat végeztünk.

H6: A női bűnelkövetők élettörténeti stratégiája a tanulmányi mérföldkövek teljesítése terén modellkövető.

A hipotézist *keresztábla-elemzéssel* vizsgáltuk, mivel kíváncsiak voltunk a fogvatartott és az anya, valamint a fogvatartott és az apa iskolai végzettsége közötti asszociációs kapcsolatra, illetve ezek kombinált gyakorisági eloszlására (N=119). A vizsgálatot külön-külön folytattuk le az anya-gyermek, apa-gyermek esetében, hogy megtudjuk, az egyén modellkövető-e, vagyis a legmagasabb iskolai végzettsége nem haladja-e meg a szüleiét. Az eredmények alapján igazolást nyert a hipotézis, mivel a női fogvatartottak esetében a mind az anya, mind az apa, tehát a szülők esetében a minta tovább hagyományozódik, és az iskolai végzettség tekintetében modellkövető életstratégia jellemzi őket.

H7: A női fogvatartottak esetében a gyermekvállalási kedv és a tanulmányi mérföldkövek teljesítése negatívan korrelál.

A hipotézist *egyszempontos varianciaelemzéssel* vizsgáltuk, mivel kíváncsiak voltunk, hogy a különböző iskolafokot végzett női elítéltek csoportjai között van-e különbség a gyermekvállalási kedv kapcsán (N=132).⁷ A leíró adatokból és az átlagokat ábrázoló diagramból az érezhető, hogy valóban van összefüggés, a minél magasabb végzettség alacsonyabb átlagos gyermekszámmal jár együtt. Azonban 5%-os szignifikancia szint mellett statisztikailag nem igazolható a kapcsolat a legmagasabb iskolai végzettség és az átlagos gyermekszám között.

A leíró adatokból és a diagramból azonban jól látható, hogy az átlagos gyermekszám az iskolai végzettség növekedésével csökken. Tehát a

⁶ A kiválasztott változók az apa, anya, illetve az egyén legmagasabb iskolai végzettsége, az egyén függőségei, lakhelye településtípus szerint, pszichés problémája, saját vagy családi tulajdonú ingatlanban lakott-e, a család egy főre jutó átlag havi jövedelme, az átlag havi jövedelem összetétele - saját jövedelem, vállalkozás, segély/ellátás/támogatás -, gyermekek száma, illetve a foglalkozás jellege – alkalmi/segéd/betanított, szakmunkás, értelmiségi volt.

⁷ Tanulmányi mérföldkövek alatt a kevesebb mint 8. osztály, a befejezett 8. osztály, a befejezett 10. osztály, a szakmunkásképző/szakiskola, az érettségi, valamint a főiskola/egyetem elvégzését értjük.

szignifikanciaszintet ugyan nem érte el, de tendencia értékkel bír, amelyre alapozva a jövőben érdemes egy nagyobb mintán újabb vizsgálatot végezni.

H8: A női fogvatartottak kognitív profilját alkotó képességstruktúra kiegyensúlyozatlan, a reintegrációt elősegíteni képes területek gyengék.

A hipotézis vizsgálata egymintás *t-próbával* történt, hogy a Kognitív Profil Teszt⁸ kitöltő fogvatartotti minta kognitív teljesítményének átlagait össze tudjuk hasonlítani területenként a viszonyítási felnőtt populációval. A teszt a kognitív képességek struktúrájának vizsgálatára használható, amelynek eredményei felhasználhatók az oktatás és általános képességvizsgálat területén. Három fő területen vizsgálja a kognitív működést: *értelmi képességek, információfeldolgozás, iskolai készségek*.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a hipotézis két rész kivételével alátámasztást nyert. Az *alakrajz* és a *figyelem* feladat kivételt képez, mert ezeknél a teljesítménymutatóknál a női fogvatartottak átlaga magasabb lett statisztikailag is kimutatható módon, mint a felnőtt viszonyítási populációé. Tehát ezen szempontok szerint a hipotézis nem igaz. A *szóértelmezés* az a szempont, ahol szintén el kell vetni a kiinduló hipotézist, mivel a női fogvatartottak és a felnőtt viszonyítási populáció átlagos eredménye nem tér el egymástól érdemben. A többi teljesítménymutató esetén viszont az adatok alátámasztották az alternatív hipotézist.

A vizsgált csoport erősségei a *figyelem* és a *holisztikus gondolkodás*, de emellett jelentős lemaradást mutat az *iskolai készségek, absztrakció*, valamint a *szekvenciális gondolkodás* terén. Az edukatív intelligencia ezen területei nemcsak az iskolai beválás, de a konstruktív életvezetés alapfeltételei is, így fejlesztésük bármilyen kezelést/oktatást/képzést megelőzően javasolt.

Intézményi profil

Összefoglalásunkban azon területeket emeljük ki Csetneky (1984) tanulmányának felhasználásával, amelyek a pedagógia elveivel ellentmondásosak.

- A büntetőjog és a pedagógia alapvető ellentmondása már a történeti áttekintés során tetten érhető. A XIX. század óta a börtönfejlődés erősen centralizált, a jogi keretekhez és meghatározott elvekhez igazodni nehezen képes folyamat. A szabályzók adta keretrendszer elviekben tükrözte az adott

⁸ A Kognitív Profil Teszt egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatban használt teszt magyar adaptációjának átdolgozott változata. Ian Smythe által kidolgozott *International Cognitive Profil Test* (SMYTHE, 2002) több nyelvre lefordított vizsgálati eljárás, a diszlexia különböző nyelveken való megjelenésének sajátosságait vizsgálja (GYARMATHY - SMYTHE, 2000; SMYTHE – GYARMATHY – EVERATT, 2002). Ennek a tesztnek a magyar változata képezte a Kognitív Profil Teszt alapját. A skálák az egyes kognitív területeken elért eredmények összegzése által alakulnak ki. A skálához tartozó feladatokban mutatkozó szinteket összesítve alakul ki a skála szintje. Az ezekben mutatott átlagtól való eltérése jelzi ennek a területnek a színvonalát.

korok társadalmi és filozófiai nézeteit, a gyakorlat azonban nem mindig biztosított lehetőséget ezek megvalósítására.

Az oktatás és szakképzés szerepe az idők folyamán jelentősen átalakult, számos változáson esett át. Az igazságszolgáltatás főként az elkövetett bűncselekmény jellege, súlyossága, illetve a társadalomra való veszélye kapcsán határozza meg a büntetést, így tettközpontú. Szemben a pedagógiával, amely számára az egyén az első, annak teljes életalakulására, személyiségére koncentrálna állítja össze a nevelési programot, valamint az alkalmazni kívánt módszereket.

- A folyamatban az ítéletből adódó joghátrány adja a keretet, míg a fokozat, a biztonsági- és a rezsimbesorolás a differenciált fogvatartást. A reintegrációs tevékenység limitációja egyrészt a túlzottan rövid szabadságvesztés lehet, amely nem biztosítja a szükséges időt a fejlődésre, vagy éppen a túlzottan hosszú büntetés káros és torzító hatása a személyiségre.

A fogvatartottak hatékony nevelése azonban a speciális lehetőségek figyelembevételével, csoportosítással, valamint a típusjellemzők és egyéni képességek megismerésével lehetséges.

- A szabadságvesztés a megfosztás, hátrányokozás legsúlyosabb büntetése. Elvei alapjaiban ellenkeznek a pedagógia személyiségfejlesztő céljával. A büntetésvégrehajtás intézményi környezete így csak korlátozott lehetőséget nyújthat a nevelésre, amely képtelen ellensúlyozni a korlátozásokat. A szervezetnek olyan hatásrendszert kell alkalmaznia, amely egyszerre felel meg a büntetéssel és neveléssel kapcsolatos elvárásoknak.

Mindez egységes, következetes, nevelő szándékú rendszer megvalósításával lehetséges, amelyben minden személyi állományi tag ismeri a működési mechanizmus elvi és módszertani hátterét, illetve ebben a saját helyét és szerepét.

- A bv. intézetben az egyén kényszer alatt éli mindennapjait, amely nyílt vagy rejtett ellenállást vált ki részéről. A szigorú szabályok mentén szerveződő szervezet sajátossága a napirend pontos betartása, az elítélt tartózkodásán, mozgásán, munkáltatásán át rendelkezik például ruházataról, ételmezéséről, szokásrendjéről. A kényszert az intézet, illetve dolgozói közvetítik az egyén felé.

A nevelés ellenben az aktív közreműködésre épít, személyes, bizalmi kapcsolatot feltételez, ezáltal markáns különbséget mutat. Megoldást a nevelésmódszertan, valamint a tiszta kommunikáció jelenthet, amely tudatosítja a helyzet korlátait, lehetőségeit, illetve a közös munka célját.

- Az intézetek totális jellege az életrendet teljesen szabályzó, központi irányítás alá eső, hierarchikus rendszer. Ezen formája a társadalomba való visszavezetés céljával nem egyező irányba alakítja az egyént. A kinti valóságtól markánsan eltérő környezet az ellenőrzések, utasítások és szabályzások által az önállóság, a döntési képesség, valamint a személyiség igazi arculatának háttérbe szorítását eredményezi.

Az aktivitás fenntartása, illetve az egyén bevonása mellett az öntevékeny vagy szabadidős tevékenységi formák adnak csak lehetőséget a választásra. Javasolt az életterek, a közvetlen környezet közelítése a szabad élet viszonyaihoz, amely csökkentheti a totális intézmény negatív hatását.

- A teljeskörű foglalkoztatásra való törekvés részeként a munkáltatás kapcsán újabb dilemmák fogalmazódnak meg. Egyrészt a munkaerő-piaci tapasztalattal kevésbé rendelkezők teljesítményalapú munkáltatása, az önkéntességet esetenként mellőzi. Ez nyilván a hatékonyság tekintetében erősen korlátozza a tevékenység eredményességét. Másrészt kiváló terepe lehet a munkahelyi szocializációnak, ahol egy közösség részeként napi-, heti- és munka rutint tanul az egyén, valamint kellő tapasztalatokra tehet szert a sikeres munkaerőpiacon való elhelyezkedéshez (ÁCS-BÍRÓ, 2016).

A szakterületeken korlátozottság jelentkezik, amely a kezdetek óta változatlan, a hagyományos női szerepeknek megfelelő tevékenységeket kínál a nők számára (pl.: varroda, papíripar, kertészkedés). A képzés és munkáltatás szűk választékot kínál, amely egyrészt a megalázó bánásmód tilalmába ütközik (BORBÍRÓ et al., 2019), másrészt a munkaerőpiaci szükségleteket, továbbá a populáció heterogenitását és igényeit nem követi.

- A büntetés-végrehajtásnak egyidőben kell a jogállamiság követelményeinek és a társadalmi elvárásoknak eleget tennie, amely több esetben eltér. Kettős célt szolgálva, a reszocializáció és dekarcerizáció megvalósítása során az egységes elvrendszer a tényleges anyagi-, tárgyi-, személyi feltételekkel nincs összhangban.

A szervezet reformjainak köszönhetően a hangsúly áttevődött a kezelő-javító eljárásokra, a büntetési paradigmát kissé háttérbe szorította a nevelés. Napjainkban a reintegrációs célokat szolgálva a személyiség, valamint a szociális készségek fejlesztése került fókuszba.

Az oktatás-képzés jótékony befolyása ismert a börtönrend biztonságos fenntartása, a rezsimek működtetése, illetve az egyéni motiváció, fejlesztés szempontjából. A pedagógia összetett hatásrendszere ennek ellenére kevésbé mutatkozik meg a mindennapokban. A szerteágazó és sokrétű elemzések, szakterületi véleményezések mellett, ahogy a befogadás, úgy a fogvatartás során sincs a neveléstudományoknak szakszerű képviselője.

Összegzés

Az értekezés igyekszik tág értelmezésben bemutatni a női fogvatartottak képzési-oktatási lehetőségeit. Ismerteti a törvényi háttér és a szabályzók mentén az elméleti, továbbá a megfigyelések által a börtönoktatás gyakorlati jellemzőit. Kísérletet tesz a szervezet identitásproblémájának feltérképezésére, valamint a neveléshez való viszonyának bemutatására, amely az oktatás egyik meghatározó alappillére. A dolgozat a célcsoport jellemzői, illetve érdeklődésének ismeretében – az intézeti sajátosságokat szem előtt tartva – fogalmazza meg javaslatait. Kutatásunk a pedagógia, mint rendszerszervező alapelv elmélyítéséhez szolgál segítségül a büntetés-végrehajtás és a neveléstudományok diskurzusában.

A fogvatartottak eltérő tapasztalattal, ismeretekkel, jártasságokkal készség- és képességekkel érkeznek, így az átlagos tanulás-tanítási módszerek sikertelenek esetükben (ÁCS-BÍRÓ – MIKLÓSI, 2016). Az optimális fejlődést biztosító folyamat megtervezése során elsődleges a cél meghatározása. Ehhez a célcsoport kiegyenlített tudásához, képességszerkezetéhez, illetve az egyéni sajátosságaihoz kell alkalmazkodni (GYARMATHY, 2019b).

A környezeti adottságok, kilátások, valamint a keretrendszeri elvárások ismerete nélkülözhetetlen. Az intézményi profilhoz igazodva kerülhetnek kijelölésre nemcsak a rövid-, de a közép-, és hosszútávú képzési, nevelési feladatok, valamint az elsajátítandó ismeretek, fejlesztendő készségek, képességek. A szakszerű tervezésben a megvalósításhoz szükséges módszerek, munkaformák és eszközök kiválasztása az idő-téri dimenzió behatárolásával történik. Börtönkörnyezetben sincs ez másként, amennyiben hatékony eljárást kívánunk véghez vinni.

A pedagógiai irányultságú változtatás Vókó (2006) szerint három területen esedékes. Egyrészt a fogvatartottak *életviszonyainak átalakítása*, másrészt *cselekvéseik szabályozása*, valamint a *felfogásának alakítása* tekintetében. A kohézió által lehet megfelelő hatást elérni a reintegrációs tevékenységben, ha a környezeti adottságok, a biztosított tevékenységi formák, illetve az egyén értékrend egységet képez. A bűnelkövetők szegregálása a társadalomból nem jelent megoldást, csupán egy tüneti kezelést. A büntetés ugyanis nem szünteti meg azokat a szociális feltételeket, amelyek a bűnözést létrehozták vagy annak növekedését lehetővé tették.

Az elméleti törekvések, a nevelési irányok pozitív, előremutató gondolatok, amelyek a valóságban egyrészt a szervezet személyi, tárgyi, infrastrukturális és technikai determináltsága, másrészt a társadalom korlátozott elvárásai és nézetei miatt kevésbé valósulhatnak meg (ÁCS-BÍRÓ, 2016). A (re)integráció nem más, mint egy kiforratlan, köztes megoldás a kirekesztés és a befogadás között. A reintegrációs folyamat lényege, hogy kompetens szakemberek irányításával megtervezett körülmények között célirányos módszerek által segítse a fogvatartottat. Ehhez a motiváció, a modellkövető személyek, az önellátás és döntéshozatal begyakorlása nélkülözhetetlen (6/2015. (I.20.) OP szakutasítás).

A büntetés-végrehajtás büntetés fókuszú, s bár igyekszik a kor kihívásaira, igényeire reflektálni, nem a valós tartalomra mutató megfogalmazás. A valóságban hiányzik a rendszer identitása, két végletes elmélet torz egyvelegét adva, különböző külföldi mintákra támaszkodva kevés múlttal és tényleges tapasztalati idővel rendelkezik.

A militarista, büntetéscentrikus, és a nevelés által egyén fókuszú resztoratív igazságszolgáltatás nem nyújt kongruens képet. Nem mindegy, hogy a büntetés-végrehajtás során az elkülönítés, a büntetés, a társadalomból való kizárás kerül fókuszba, vagy a társadalom hasznos tagjává való válásban a segítő funkció élvez prioritást. A módszertani apparátus meghatározásában nagy jelentőséggel bír, hogy melyik célrendszert támogatja.

A tézisben hivatkozott irodalom

- ÁCS-BÍRÓ Adrienn – MIKLÓSI Márta (2016): *Teaching Behind Bars*. In: FODORNÉ Dr. Tóth Krisztina (ed. 2016): *Challenges to Higher Education. Adaptation in Strategic Partnership*. MELLearn. Pécs.
- ÁCS-BÍRÓ Adrienn (2016): *Szakképzés és foglalkoztatás a rácsok mögött*. Tapasztalatok a Kalocsai Fegyház és Börtönben. In: LÜKŐ István – MOLNÁR György – SIK Dávid – SZÜTS Zoltán (szerk. 2016): *EDU Szakképzés- és Környezetpedagógia Elektronikus Szakfolyóirat 2016/3*.
- BLOOM, B. (1956): *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. Longman Publishing Group. White Plains.
- BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós (szerk. 2019): *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kiadó. Budapest.
- COVEY, S. R. (2014): *A kiemelkedően eredményes emberek 7 szokása*. Az önfejlesztés kézikönyve. Bagolyvár Trade Kft. Budapest.
- CSETNEKY László (1984): *A büntetésvégrehajtás tevékenységet jellemző ellentmondások*. In: *Módszertani Füzetek*. 1984/1. IM-BvOP. Budapest. 58-62.
- DI BLASIO Barbara (2014): *Pedagógiai lehetőségek tárháza: a társadalmi színházról*. In: *Iskolakultúra* 24. (4) 44-62.
- DUGUID, S. (1981): *Rehabilitation through education. A Canadian Model*. In: MORIN, T. L. (ed.): *On Prison Education*. Ministry of Supply & Services. Ottawa.
- EU (2017): *A nők és férfiak élete Európában. Statisztikai portré*. Európa Unió. Eurostat. <https://www.ksh.hu/interaktiv/eurostat/womenmen/index.html?lang=hu> [2020.03.26.]
- FÖLDEVÁRI József – VIGH József (1974): *Kriminológia*. Egységes egyetemi jegyzet. Budapest.
- GARDNER, H. (1983): *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*, New York.
- GENNEP, A. van (2007): *Átmeneti sítusok*. L'Harmattan Kiadó. Budapest.
- GOBEIL, R. – BLANCHETTE, K. – STEWART, L. (2016): *A meta-analytic review of correctional interventions for women offenders*. In: *Criminal Justice and Behavior*. Vol.43. No.3. 301–322.
- GYARMATHY Éva – GYARMATHY Zsófia – SZABÓ Zénó – PAP Anna – KRAICINÉ SZOKOLY Mária (2019): *Tizenévesek és felnőttek kognitív profiljának online mérése*. <http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/330/574> [2020.05.17.]
- GYARMATHY Éva – HERSKOVITS Mária (1999): *Képességek vizsgálata az érdeklődés térképének segítségével*. Egy új eljárás kidolgozása és az első gyakorlati tapasztalatok tehetséges gyerekekkel végzett vizsgálatokban. In: *Pszichológia* (19) 4. 437–458.
- GYARMATHY Éva – SMYTHE, I. (2000): *Többnyelvűség és az olvasási zavarok*. In: *Erdélyi Pszichológiai Szemle*. 2000. december 63–76.
- GYARMATHY Éva (2007): *Diszlexia*. Specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó. Budapest.
- GYARMATHY Éva (2009): *Kognitív Profil Teszt*. In: *Iskolakultúra*. 3-4. 60-74. http://misc.bibl.u-szeged.hu/45366/1/iskolakultura_2009_003_004.pdf
- GYARMATHY Éva (2010): *Hátrányban az előny*. A szociokulturálisan hátrányos tehetségek. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- GYARMATHY Éva (2019a): *A digitális korszak és generációi*. <https://osztalyfonok.hu/cikk.php?id=2135> [2020.02.07.]
- GYARMATHY Éva (2019b): *A diverzitás növekedése – a Képességek szirtjei és szakadékjai*. <https://osztalyfonok.hu/cikk.php?id=2144> [2020.02.08.]
- KOVÁCS BERNADETT (2017): *Anyák és gyermekek*. Élet a rácsok mögött. In: *Börtönügyi Szemle*. 2017/2.

- KOZMA Tamás (2002): „*Pedagógiáink paradigmái.*” In: CSAPÓ Benő – VIDÁKOVICS Tibor: Neveléstudomány az ezredfordulón. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 23-38.
- LANGÓ Katalin (1981): *A női elitéltek komplex vizsgálata.* Tervtanulmány. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály. Budapest.
- LYNCH, S. M. – DEHART, D. D. – BELKNAP, J. – GREEN, B. L. – DASS-BRAILSFORD, P. – JOHNSON, K. M. – WONG, M. M. (2017): *An examination of the associations among victimization, mental health, and offending in women.* In: Criminal Justice and Behavior. Vol.44. No.6. 1–19.
- MELEG Csilla (2009): *Időorientációk és esélykülönbségek.* In: PUSZTAI Gabriella - RÉBAY Magdolna (2009 szerk.): Ké az oktatáskutatás? Csokonai Könyvkiadó. Debrecen
- MÓCZ Dóra (2010): *Az élethosszig tartó tanulás jelentősége a 40-50 éves korosztály életútjában.* In: Iskolakultúra. 20. évf. 4. sz. 3-15.
- MÓRÉ Mariann – SZABADOS György Norbert (2012): *A felnőttképzésben szerzett munkatapasztalatból származó tudás elismertetése a felsőoktatásban.* In: Acta Andragogiae et Culturae 24. 352-358.
- NAGY Alexandra (2014): *Élet a börtönben, avagy a bűnelkövetők társadalmi reintegrációjának elősegítése.* <https://arsboni.hu/elet-a-bortonben-avagy-a-bunelkovetok-tarsadalmi-reintegraciojanak-elosegitese/> [2017.03.20.]
- PAKSI Borbála – ARNOLD Petra (2010): *A jogerősen elítélt fogvatartottak droghasználata.* In: Börtönügyi Szemle. 2010/1. 1–23.
- PALMER, E. J. (2015): *Cognitive skills programs for female offenders in the community.* In: Criminal Justice and Behavior. Vol.42. No.4. 1–16.
- RÉDAI Dorottya – SÁFRÁNY Réka – TÓTH Herta (2004): *Családon belüli erőszak és bűnelkövetés.* A családon belüli erőszak jelenségének kutatása női és férfi fogvatartottak körében. Kutatási összefoglaló. Magyarországi Női Alapítvány, Igazságügyi Minisztérium, Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága. Budapest.
- SCOTT, C. – GRELLA, C. E. – DENNIS, M. L. – FUNK, R. R. (2016): *A time.* Varying model of risk for predicting recidivism among women offenders over 3 years following their release from jail. In: Criminal Justice and Behavior, Vol.43. No.9. 1–22.
- SMOYER, A. B. (2014): *Good and healthy: Foodways and construction of identity in a women’s prison.* In: The Howard Journal. Vol.53. No.5. 525–541.
- SMYTHE, I. – GYARMATHY Éva – EVERATT, J.: *Olvasási zavarok különböző nyelveken: egy nyelvközi kutatás elméleti és gyakorlati kérdései.* In: Pszichológia. (22) 4. 2002. 387–406.
- SMYTHE, I. (2002): *Cognitive factors underlying reading and spelling difficulties: a cross linguistic study.* Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Department of Psychology, School of Human Sciences, University of Surrey, Guildford, UK.
- STONE, U. – LIDDELL, M. – MARTINOVIC, M. (2017): *Incarcerated mothers.* Issues and barriers for regaining custody of children. In: The Prison Journal. Vol.97. No.3. 1–22.
- SUHA Tamás (2015): *A droghasználati szokások, valamint a RÉV Szenvedélybeteg- segítő Szolgálat munkájának megítélése a Heves Megyei Bv. Intézetben.* In: Börtönügyi Szemle. 2015/3. 42-47.
- TANÁCS Eszter Tímea (2014): *A nők fogvatartásának speciális aspektusai.* In: Börtönügyi Szemle 2014/1. 44-47.
- VÓKÓ György (2006): *Magyar büntetés-végrehajtási jog.* Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs.
- YOCHELSON, S. – SAMENOW, S. E. (1976): *The criminal personality.* A profile for change. New York.
- ZEHR, H. – TOEWS, B. (2004): *Critical Issues in Restorative Justice.* In: Criminal Justice Press and Cullompton. Willian Publishing.Devon UK. 387-400.

A kutatás témájához kapcsolódó főbb tudományos előadások

1. Ács Adrienn – Di Blasio Barbara: *Az oktatás szerepe a szabadulás utáni reintegrációban. Tapasztalatok a Kalocsai Fegyház és Börtönben.* In: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Óbudai Egyetem: XV. Országos Neveléstudományi Konferencia. Pedagógusok, tanulók, iskolák – értékformálás, az értékközvetítés és az értékteremtés világa /Budapest, 2015.11.19-21./
2. Adrienn Ács-Bíró: *Challenges and opportunities in the Kalocsa Prison. The education of Gypsy / Roma women in a particular aspect.* In: Partium Christian University, University of Debrecen: I. International Scientific Conference. Roma Integration – Opportunities and Challenges, Social, Educational and Cultural Dimensions of Roma Minority Integration in Central Europe /Nagyvárad, 2016.05.14./
3. Adrienn Ács-Bíró – Márta Takács-Miklósi: *Teaching Behind Bars.* In: ESRILE International Conference. Adult Learning and Education in the Context of Cultural, Professional and Community Development /Pécs, 2016.07.19./
4. Ács-Bíró Adrienn: *Tények és tévhitek – Nők munkaerőpiaci esélyei a rácsokon innen és túl.* In: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Szegedi Egyetem Neveléstudományi Intézet: XVII. Országos Neveléstudományi Konferencia. /Nyíregyháza, 2017.11.09-11./
5. Adrienn Ács-Bíró: *LLL differently – learning for a lifetime.* In: Doctoral Student Association of the University of Pécs: VII. Interdisciplinary Doctoral Conference /Pécs, 2018.05.17-19./
6. Ács-Bíró Adrienn: *The family is a motivating factor in the education and training of female prisoners.* In: Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete: HuCER 2018. Oktatás, gazdaság, társadalom. /Székesfehérvár, 2018.05.24-25./
7. Adrienn Ács-Bíró: *The possibilities of lifelong learning in Hungarian Prison Service.* In: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar: XVIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. /Budapest, 2018.11.08-10./
8. Ács-Bíró Adrienn: *Oktatás speciális térben és időben.* In: Soproni Egyetem: XII. Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia. Nemzetközi neveléstudományi irányvonalak és dimenziók határok nélkül /Sopron, 2019.04.25./
9. Ács-Bíró Adrienn – Di Blasio Barbara: *Női fogvatartottak mentalitásának változása reintegrációt segítő tevékenységek hatására.* In: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet: XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia. Neveléstudomány – Horizontok és Dialógusok /Pécs, 2019.11.07-09./
10. Ács-Bíró Adrienn: *Női fogvatartottak kognitív képességeinek vizsgálata.* In: Belügyi Tudományos Tanács, Doktoranduszok Országos Szövetsége: Pandémiás Kihívások – Digitális Válaszok Tudományos-szakmai Konferencia. /online, 2020.11.04-05./

A kutatás témájához kapcsolódó főbb publikációk

1. Ács-Bíró Adrienn: *Szakképzés és foglalkoztatás a rácsok mögött. Tapasztalatok a Kalocsai Fegyház és Börtönben.* In: Lükő István és mtsai (szerk.): EDU Szakképzés- és Környezetpedagógia Elektronikus Szakfolyóirat. 2016/3. /Fiatal kutatók a Szakképzésért Hálózat, online, ISSN: 2062-3763/
2. Adrienn Ács-Bíró – Márta Miklósi: *Teaching Behind Bars.* In: Fodorné Tóth Krisztina (szerk.): Felsőoktatási kihívások. Alkalmazkodás stratégiai partnerségben. Challenges to Higher Education. Adaptation in Strategic Partnership. Tanulmánykötet. /MELLearn - Felsőoktatási Hálózat az Életen át tartó tanulásért Egyesület. Pécs, 2016. ISBN: 978-963-88878-7-0/
3. Di Blasio Barbara – Ács-Bíró Adrienn: *Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében.* In: Tóth Péter és mtsai (szerk.): Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben. IV. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia Tanulmánykötete. /Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Művelődéstudományi Központ, Partiumi Keresztény Egyetem Bölcsészettudományi és Művészeti Kar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék, Selye János Egyetem Tanárképző Kar. Nagyvárad, 2019. ISBN: 978-80-8122-310-5/
4. Ács-Bíró Adrienn – Di Blasio Barbara: *Női fogvatartottak kognitív profilja.* In: Várkonyi Kristóf Zsolt (főszerk.): Börtönügyi Szemle. 2020/4. /Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. Budapest, 2020. ISSN: 1417-4758/
5. Ács-Bíró Adrienn: *Női fogvatartottak érdeklődés profilja.* In: Sabjanics István (szerk.): Rendvédelem. 2021/1. /Belügyi Tudományos Tanács. Budapest, 2021. ISSN: 2560-2349 – megjelenés folyamatban/

A kutatás témájához kapcsolódó elnyert tudományos pályázatok

1. Új Nemzeti Kiválóság Program *doktori hallgatói kutatói ösztöndíj* – Emberi Erőforrások Minisztériuma, Pécsi Tudományegyetem /Pécs, 2017. ÚNKP-17-3-I-PTE-167/
2. Új Nemzeti Kiválóság Program *doktorjelölti kutatói ösztöndíj* – Emberi Erőforrások Minisztériuma, Pécsi Tudományegyetem /Pécs, 2018. ÚNKP- 18-3-IV-PTE-276/
3. Új Nemzeti Kiválóság Program *doktorjelölti kutatói ösztöndíj* – Emberi Erőforrások Minisztériuma, Pécsi Tudományegyetem /Pécs, 2019. ÚNKP-19-3-IV-PTE-347/
4. Közszolgálati témában *kutatók gyakornoki programja* – Belügyminisztérium, Belügyi Tudományos Tanács, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága /Budapest, 2019./
5. Közszolgálati témában *kutatók gyakornoki programja* – Belügyminisztérium, Belügyi Tudományos Tanács, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága /Budapest, 2020./

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Pécs, 2020.

ÁCS-BÍRÓ ADRIENN

acs.adri001@gmail.com

+36 30 945-4646